

२५
२ (A)

X शक्ति १
१५
१ (A)

सार स्वत

पंचकारिकातिलकम्

(व्याकरणम्)

२२०५

१५/१(A)

भूमि आदे इति भवति लोपशिपुनर्नसंधि इत्येन कथं संधि भवति भूम्यादे कथं भवति क्वचित् प्रव
 तिः कोर्थः क्वचित् सूत्रस्य अप्रवृत्तौ स्यात् प्रवृत्तिः भवति ॥ भूमि आदे इति वेद ॥ लोपशिपुनर्न
 संधिः इत्येन इयं स्यरे इति सूत्रस्य अप्रवृत्तौ ससं तर्हि इयं स्यरे इति सूत्रस्य प्रवृत्ति भवति ॥
 भूमि आदे इति पदस्य इयं स्यरे इति सूत्रेण यत्नं स्यात् भूम्यादे इति सिद्धं ॥ ॥ समाप्ति
 सः इमां इति समां आदेव लोपश इत्येन न विसर्जनीयस्य लोपश भवति स इमां इति स्थिते लोपशिपुनर्नसंधिः
 इत्येन न संधि न भवति क्वचित् प्रवृत्तिः इति कारिकायां उक्तं क्वचित् सूत्रस्य अप्रवृत्तौ ससं प्रवृत्ति स्यात् अइए
 इत्यस्य अप्रवृत्तौ ससं प्रवृत्तिः स्यात् अइए इत्येन एकोरा भवति समाप्ति सिद्धं ॥ ॥ सोषां मिति ॥ सः
 अनिरुद्धं रूपां वा एण सुरकन्यां आदे कथं ग्रहियां ॥ सः उवां इति सोषां आदेव लोपश इत्येन न विसर्जनी
 यस्य लोपश भवति स उवां इति स्थिते लोपशिपुनर्नसंधिः इत्येन न संधि न भवति क्वचित् प्रवृत्तिः इति
 कारिकायां उक्तं क्वचित् सूत्रस्य अप्रवृत्तौ ससं प्रवृत्ति स्यात् उवां इत्यस्य अप्रवृत्तिः ससं उवां इत्यस्य प्रवृत्तिः
 भवति उवां इत्येन न उकास्य आकारो भवति सोषा मिति सिद्धं ॥ इत्यादीनां मदुष्टता ज्ञेया ॥ समां भूम्यादे

इयादीनां मदुष्टता ज्ञेया
 नाम दुष्टता न ज्ञेया ॥ १ ॥

[illegible]

१५
१ (१)

कचिप्रवृत्तिः कचित् प्रवृत्तिः कचित् विभाषा कचित् न्येदेव विधेर्विधानं बहुधा समीक्ष्य चतुर्विधं वाहुकं व
दंति ॥ ३॥ आचार्यः चतुर्विधं वाहुल्यं वदंति बहुवर्था नित्यं ददाति बहुलं बहुलमेव वाहुल्यं ॥ क
चित्सूत्रस्य अप्रवृत्तौ सयां प्रवृत्तिः स्यात् यथा भूमि आदे सूर्योऽस्य इत्यादौ इयं स्वरे अ
ए उ आ इ सस्य अप्रवृत्तिः स्यात् तर्हि प्रवृत्तिः भवति कचित् प्रवृत्तिः कचित्सूत्रस्य प्रवृत्तौ सयां
अप्रवृत्तिः स्यात् यथा भूमिः आदे अस्मिन् पदे नामिनोरः इत्यस्य प्रवृत्तिः स्यात् तर्हि अप्रवृत्तिः भव
ति कचित् विभाषा कचित् विकल्पनं भवतः कचित् न्येदेव कचित् अन्यत् एव भवति विदधातीति
विधे तस्य विधेः सूत्रं नाम व्याकरणसूत्रस्य विधानं नामकरणं बहुधा बहु प्रकारेण समीक्ष्य ना
मद्वया आचार्यः चतुर्विधं वाहुल्यं वदंति ॥ ३॥ वर्णगमेवर्णविपर्ययश्च द्वौ चोपरो वर्णविकारनसौ
धातोस्तदर्थतिशयेनैव योगः तद्व्युत्पत्तये च विधेर्निरुक्तं ॥ ४॥ वर्णगमेति ॥ आचार्ये तत्पञ्चविधं निरुक्तं
उच्यते ॥ एकः वर्णगमः एकः वर्णविपर्ययः द्वौ उपरोक्तः एकः वर्णविकारः एकः वर्णनाशः एकः योग इति पं
चविधं निरुक्तं योगः किं धातोस्तदर्थतिशयेन यः सः योगः उच्यते तदर्थः किं सञ्ज्ञासावर्थश्च तदर्थः

तदर्थस्य प्रतिशयः सदर्शतिशयः तेन सदर्शतिशयेन सदर्शनामप्रसिद्धेयोऽर्थः सः तदर्थं धातो
 इति वक्ष्यते धातोः तदर्थनामप्रसिद्धेयोऽर्थः तस्यऽतिशयेन यः संयोगः इति पञ्चविधं निरुक्तं
 निरुक्तं किं निरुक्तमवयवव्युत्पत्तिः प्रकटितं पञ्च प्रकारकं कथ्यते सः ॥ ५ ॥ तदुदाहरति ॥
 वर्णगमो वाव द्रादौ सिंहे वर्णविपर्ययः वा उश दौ विकारस्यात् वर्णनाशः प्रबोदरे ॥ ५ ॥
 गवे द्रादौ वर्णगमः स्यात् गवादेरवर्णगमो द्रादौ इत्येव वर्णगमः स्यात् सिंहे वर्णविपर्यय
 स्यात् हि न स्तीति सिंहः इत्यत्र हि सिंहिंसायां धातुः इदितो नुम इति सूत्रेण नुम पश्चात् तस्य
 कारयो विपर्ययः सिंहः तस्मिन् सिंहे विपर्ययः ॥ वा उश दौ विकारस्यात् षष न दश च इति
 वा उश प्रथमं दृष्टं तवैर्गस्य टवर्गः षष उश इति तावद्भवति पुनः षकारस्य उत्वं विकारश्च
 ओ इत्येव न वा उश ॥ इति वर्णविकारः ॥ एषादरे इति वर्णनाशः ॥ एषादरेण विदौ च याभिधाना
 त् एषातो एग विशेषस्य वादरं यस्य सः एषादरः इत्यत्र एषातस्तकारनाशः ॥ इति वर्णनाशः
 वर्णविकारनाम्ना धातो रतिशयेन यः योगस्तु न्येते प्राज्ञे मयूर ममरादिषु ॥ ६ ॥ इति योगः

वर्णविकारनाशाभ्यां धातोः प्रतिशयेनयः प्रादौ सः योगः उच्यते केषु मयूरभ्रमरादिषु ॥ म ह्यं अ
 तिशयेनरौतिशङ्करोतीति मयूरः म हीशङ्कस्य हकारस्य यकारः वर्णविकारः रुशङ्कधा
 तुः रुहस्यशङ्कः प्रसिद्धार्थः प्रतिशयेनरौति इत्यनेन प्रतिशयः भवति मयूरहका
 रस्य यकारः वर्णविकारः धातुस्य प्रसिद्धार्थः प्रतिशयेनरौति इत्यनेन प्रतिशयः मयूरयो
 गः भवति भ्रमनसन् प्रतिशयेनरौतिशङ्करोतीति भ्रमरः भ्रमनशङ्कस्य नकारस्य नाशः
 रुशङ्कधातुः रुहस्यशङ्कः प्रसिद्धार्थः प्रतिशयेनरौति इत्यनेन प्रतिशयार्थः भ्रमरेष
 नकारस्य नाशः धातुस्य प्रसिद्धार्थः प्रतिशयेनरौति इत्यनेन प्रतिशयः भ्रमरयोगः भ
 वति ॥ मयूरभ्रमरादिषु योगः भवति ॥ इति पञ्चविधं निरुक्तं उच्यते ॥ इति सारस्य तस्य
 पंचकारिकायां तिलाकं समाप्तं ॥ रुद्रश्चरुतवाल्मोधीय किंचिदसंमतं वासुदेवस्य